

פרופ' רות גביזון, נביאת הימין החדשה / משה גורלי

"אני תומכת בקיומה של מדינת ישראל כמדינה יהודית. מוסלמים ונוצרים יכולים להיות בני לאומים שונים. לא כך לגבי היהודים. המדינה היהודית היא מדינת הלאום היהודי. יש לה ייחוד יהודי". את הטקסטים החדשים של רות גביזון גם שרת החינוך תאמץ בחום. תמצית הרצאה.

בשנים האחרונות עוברת פרופ' רות גביזון מהפך. מעיסוק ופעילות בזכויות אזרח, היא עוברת לעיסוק בזכויות המדינה. מהפרט לכלל, מהאינדיבידואל לקהילה. במונחי זהות קולקטיבית המאפיינת את מדינת ישראל היא עוברת מה'דמוקרטיה' ל'יהודית': "אני תומכת בקיומה של מדינת ישראל כמדינה יהודית. מוסלמים ונוצרים יכולים להיות בני לאומים שונים. לא כך לגבי היהודים. המדינה היהודית היא מדינת הלאום היהודי. יש לה ייחוד יהודי".

לגביזון חשוב להצדיק את הטיעון בנימוקים חילוניים. גם בגלל שהיא כזו, וגם בגלל שהיא מחפשת נימוק אוניברסאלי מקובל: "מוצדק שישראל תהיה מדינה יהודית גם במונחים של הנורמות המוסריות ושל נורמות המשפט הבינלאומי. יש הטוענים שההצדקה למדינה כזו נגזרת מתפיסות פנימיות, מזכויות היסטוריות מקודשות שקודמות לכל תפיסה בינלאומית. אני חולקת עליהם. לי יש יומרה לשכנע את העולם החיצוני, לכן הטיעון שלי לא יכול להתבסס על נורמות פנים-יהודיות. ההצדקה שלי נגזרת משיח הזכויות המקובל על הקהילה הבינלאומית – זכות העמים להגדרה עצמית. הרעיון שמדינה יהודית היא מדינה דתית ממלכד אותנו ברעיון שאין עם יהודי שזכאי למדינה משלו".

גביזון פורשת את משנתה בהרצאות שמאורגנות במשותף על-ידי מרכז שלם ומרכז רבין. שוב, זיווג מפתיע למדי בין מרכז המטפח מחשבה יהודית למרכז המטפח מחשבה דמוקרטית. היא עצמה חברה לרב המתנחל, יעקב מדן, בניסוח אמנה לחיים משותפים שתופיע לאחר סדרת מפגשים. אמנה שתגובש במסמך שיעסוק בשבת, נישואין אזרחיים, תפילה בכותל, שבות וכיו"ב. גם הידיעה על מעבר לאוניברסיטת בר-אילן עשויה לתמוך במטמורפוזה הגביזונית. גביזון מסרבת לאשר, אך גם אינה מכחישה את הידיעה.

העיסוק של גביזון בתכנים היהודיים אינו חדש. מה שחדש הוא ההתייחסות לערבים. בפעם הראשונה מספקת גביזון טקסטים נחרצים ואף זועמים שעד היום נשמעו רק בחוגי הימין: "התביעה הערבית לביטול הייחוד היהודי של המדינה כמוה כדרישה להתאבדות כיחידה ולאומית ולכך אין הצדקה. הערבים לא מוכנים אפילו להכיר בכך שמשמעות הוויתור לגבינו היא קיומית ושאיננו יכולים לוותר על כך בשם ערכים ליברליים, דמוקרטיים וכו'".

"האם המחיר שמשלמים אזרחי ישראל הערבים על הצביון היהודי הוא קביל? צריך לראות את חצי הכוס המלאה. מצבם החומרי, החינוכי, יכולתם להתארגן פוליטית, חופש הביטוי שלהם טוב בהרבה ממרבית הערבים במדינותיהם. הנטל המוטל עליהם בגלל הזהות היהודית של המדינה איננו פשוט, אבל בהחלט קביל".

לגביזון אף טענות קשות לעמיתיה מהשמאל: "הגענו למצב בלתי נסבל בו נציגי הציבור הערבי בישראל מזדהים עם אויבי המדינה. זה שאנו מאפשרים זאת, מראה על מדינה שלא מקבלת את תנאי היסוד של קיומה. זה כמו שיהודי אמריקני היה מעז לתמוך בזמנו בגרמניה הנאצית. צריך

לבדוק את הנאמנות, צריך שהשמאל יגנה. אני לא בעד להכניס לתמונה משטרה ופרקליטות, אבל אני מצפה שלא רק הימין ייצא נגד התופעה הזו. אני מצפה מיוסי שריד לגנות את מוחמד ברכה. " בעימות עם התביעות הערביות, משלבת גביזון את הטיעון הקיומי עם הטיעון ההיסטורי: "אין לעם היהודי יכולת קיום אלא במדינה שהסביבה התרבותית שלה היא עברית יהודית. התמריצים שהניעו את הציונות הם האיום על הביטחון הקיומי של היהודים במזרח אירופה והאיום על הביטחון הזהותי שלהם במערב אירופה. המחיר ששילם המיעוט היהודי היה התבדלות שהזמינה שנה או כניעה ללחצי הטמעה שהובילו לאובדן הזהות. הקיום היהודי מובטח רק במדינה יהודית שמקומה בארץ ישראל. רק בארץ ישראל היהודים שבים למולדתם והם אינם נגזרת אימפריאליסטית או קולוניאליסטית.

"אסור להתכחש לטענה הערבית הלגיטימית שביקשה למנוע מאיתנו לחזור לארץ. מזה שנכון היה מצידם להתנגד לא נובע שאסור היה ליהודים לנסות. היהודים שחזרו בתחילת המאה לא באו כמנהג יהושע, בחצוצרות ובכיבוש. הם באו כמנהג אברהם: קנו, התיישבו. הערבים לא שלטו בארץ ואנו נכנסנו כדין. מה שיצר את הזכות, לגודל האירוניה והטרגדיה, הוא שהערבים עברו להתנגדות בכוח ואז התעורר הצורך להגן על היהודים. ואין לקולקטיב יכולת להגן מבלי הכוח של מדינה שמתבטא בריבונות על ביטחון, הגירה וקרקעות. בשביל חינוך לא צריך מדינה, האוניברסיטה העברית קמה לפני הקמת המדינה. לא הייתה הצדקה למדינה יהודית בתחילת המאה, אבל כשהגענו למסה הקריטית לא היה מנוס מרעיון ומתכנית החלוקה. אלא שהרעיון שבבסיסו שתי מדינות לשני עמים נוצרו מדינה ליהודים ובעיית הפליטים לערבים".

הפתרון לקונפליקט מחזיר את גביזון לשורשים השמאליים, במיוחד כשאלה משרתים את היעד היהודי: "מדינה פלשתינית לצד מדינת ישראל היא כורח קיומי שלנו. זו הדרך היחידה לשמור על רוב יהודי, זו הדרך היחידה שלנו לומר שאנו מכירים ומכבדים עבור אחרים את מה שאנו תובעים לעצמנו".

הקשר שמעסיק במיוחד את גביזון הוא בין הקיום היהודי למדינה היהודית: "אי קיום של מדינה יהודית מהווה איום ממשי על יכולת הקיום של העם היהודי. זאת בגלל תופעת החילון והעובדה שהרוב היהודי אינו שומר מצוות. חלק מאנשי השמאל לא רואים זאת מפני שהציונות ניצחה והמדינה היהודית מובנת מאליה. שפתה עברית, חגיה ותרבותה עבריים. במקום שאלה לא קיימים, ניתן לראות כמה הקיום היהודי שברירי. יהודים שעוזבים את הארץ נשמרים על-ידי השפה, אבל לאורך זמן זה ייעלם. רק במדינה שכולם מדברים עברית, הזהות היהודית תישמר". והצד השני של המטבע הזו: "חוק השבות הוא חוק מרכזי שלא צריך להתנצל עליו. ליהודי יש זכות לבוא ולחיות במקום היחידי שהמרחב הציבורי בו הוא יהודי. ועם זאת צריך להגביל את החוק רק למי ששייך לעם היהודי".

נקודת המוצא של התזה היא חילונית. המדינה היהודית שמציעה גביזון אינה מדינת הלכה. היא אפילו ממליצה על הפרדה מסוימת של דת ומדינה: "למשל, התשובות שהמדינה נותנת לשאלה מי זכאי לשבות לא יהיו התשובות שהיהדות נותנת לשאלה מיהו יהודי. אולם, המדינה לא תהיה ניטראלית. כיהודיה חילונית אני רוצה שהשבת תיראה אחרת. אני מתנגדת לקניונים כי הם גורמים להרבה אנשים לעבוד בשבת ויום המנוחה התחליפי שהם מקבלים לא מאפשר להם לנוח ביום האחד שמשותף לרוב הקהילה".

ואי אפשר בלי בית המשפט. גביזון מבקרת את פסק הדין בפרשת הישוב קציר: "אני בעד הקונספציה של ישובים נפרדים, במיוחד בישובים קטנים בהם האופי הציבורי האחד פוגע

במיעוט. תמיד יסתכלו שם איך הערבים ינהגו ביום הזיכרון. בזמן של מתח בטחוני צריך יהיה להגן על החלש ולהקצות לכך כוחות. לכן, אפילו לגיטימי להפריד."

ולפרשת נשות הכותל: "אלה נשים שרוצות להתפלל 'כדרכן' בכותל, עם תפילין, טליתות ושירה בקול רם. לא ברור שההלכה אוסרת על כך, אבל ברור שדרך זו מנוגדת באופן עמוק ומלא לדרך האורתודוקסית. כשבית המשפט מתערב ומתיר להן להתפלל, אז הוא הופך שותף כשחקן פוליטי ואידיאולוגי. ככה הוא לא זכאי ליותר הגנה מגופים פוליטיים אלה או אחרים."

פרופ' גביזון היא המבקרת הבולטת ביותר של בית המשפט העליון בקרב האקדמיה. בשנה שעברה זכתה בפרס לשכת עורכי הדין לאחר מאבק פנימי קשה. היו"ר הנכנס, שלמה כהן, ביקש לטרפד את הענקת הפרס, בין היתר בגלל שיזמו אותו אנשי היו"ר היוצא דרור חטר ישי. לא כל כך כהוקרה לתרומתה האקדמית והחברתית האמיתית, כמו לתרומתה לערעור ולניגוח בית המשפט העליון והנשיא ברק שהיו יעד מרכזי באג'נדה של חטר ישי וחבריו.

ברק, וזה מעניין, ניסה ככל יכולתו לטשטש את המחלוקת עם גביזון. הוא לא רצה בחזית אישית גלויה נגדה, אבל מקורביו טרחו להבהיר לה שאינה רצויה ואפילו מנודה. אגב, בדומה למחלוקת עם השופט לנדוי: ברק שם עצמו כמפשר, מקרב, מטשטש מחלוקת, ואילו מקורביו תקפו ותוקפים בחריפות את הנשיא בדימוס.

אלא שהכריזמה של גביזון, נגישותה וזמינותה להרצאות ולכנסים וכתביה פובליציסטית בעיתונות היומית, "בעיקר ידיעות אחרונות" הופכים את ביקורתה לאפקטיבית ביותר. מתנגדי ברק, מש"ס ועד חטר ישי, מצטטים ומגייסים אותה. בדרך כלל בצורה חלקית ולעיתים מניפולטיבית. נוטלים ממשנתה רק את מה שנוח.

גביזון לא הוזמנה לכנס בר אילן בו הופיעו בעיקר חוקרים מבר אילן, תל אביב וחיפה. גביזון שייכת למוקד הביקורת על בית המשפט שהתגבש במכון הישראלי לדמוקרטיה הירושלמי. ברק ובית המשפט מצאו עצמם מכותרים במצור אקדמי שנעל עליהם מארבעה כיווני אוויר. מי שרוצה, רשאי בהחלט לייחס לגביזון בכורה והובלה של המצור הזה.

ביקורתה על בית המשפט היא מוסדית ומוסרית בעיקרה. היא כופרת בכשירותו לפסוק במחלוקות הערכיות והמוסריות המפלגות את החברה הישראלית. "להיפך", כתבה בספרה (המשותף) על האקטיביזם השיפוטי, "הרכבו של בג"ץ, אופן המינוי אליו, וההכשרה הטיפוסית של חבריו מרמזים שבג"ץ אינו הגוף המתאים להכרעה בסוג כזה של נושאים, הן מבחינת המוסר הפוליטי והן מבחינת התבונה הפוליטית". בהמשך, ציינה בהקשר לברק: "אי אפשר להוציא חלקים חשובים מן הציבור באמצעות ביטויים כגון: 'הציבור הנאור' או באמצעות קונצנזוס מדומה".

גביזון רוצה לראות את בג"ץ מתרחק מתחומים רבים, ביניהם צמצום כוחו של הממסד האורתודוקסי, במיוחד היא מתנגדת לקביעת בג"ץ שהמונופול האורתודוקסי על גיור אינו מתיישב עם חופש הדת.

גביזון: "כשלעצמי, יש לי ספיקות אם היא נכונה". את הכרעת בג"ץ בסוגיית גיוס בחורי הישיבות מבקרת גביזון כדוגמה שמוכיחה על חוסר היכולת השיפוטית לכפות פתרונות שאין להם הסכמה בכנסת ובציבור הרחב.

ההתקדמות הנוכחית של גביזון ביהודיותה של המדינה חורגת מהניתוח המשפטי, אבל בהחלט משתלבת עם עמדתה שעדיף ומוטב ליישב בעיות דת ומדינה בהידברות ציבורית ופוליטית מאשר בזירה המשפטית. היא לא רק נאה דורשת, אלא גם משתדלת לקיים. התזה שלה היא חילונית,

היסטורית ואפילו דמוקרטית. אבל התוצאה, השורה התחתונה, היא המסקנה המרכזית שמושמעת בהופעותיה האחרונות: קודם כל מדינה יהודית. הקיום מותנה ברוב יהודי, בפרהסיה יהודית, בצביון יהודי, רק אחרי שנבטיח זאת, נוכל להתווכח על ההסדרים המוסדיים, התכנים הדמוקרטיים, ועל שוויון מלא, כזה או אחר, למיעוטים שבקרבנו. ומסכמת גביזון: "אני אדם לא דתי שחשוב לו לחיות במדינה יהודית. כחילונית אני לא רוצה מדינה שתהיה רק דמוקרטית. אני נגד החלוקה לפיה יהודי הוא דתי וחילוני הוא דמוקרטי וביניהם יש מאבק".